

Richting een publiek probleem van “kunstgras”?

Het onderzoek van So Foot naar het veronderstelde gevaar van kunstgrasvelden ontlokt vele reacties op alle niveau's: van gebruikers tot politiek...

Voor afgelopen november, heeft Gille Beaufils zich nooit zorgen gemaakt over het gevaar van kunstgrasvelden. Hij had er zelfs besteld voor het dorp Moyon in de Manche, waar hij sinds 5 termijnen burgemeester is. De volksvertegenwoordiger kreeg op een ochtend spijt van zijn beslissing, toen hij zijn lokale krant opende. Een artikel verhandelde de openbaringen van *So Foot* aangaande het onderwerp van de kleine, zwarte, rubberen korrels, die het milieu vervuilen en volgens vele wetenschappers onze gezondheid zou kunnen bedreigen. “Dat heeft me zeer ongerust gemaakt, ik heb het artikel uitgeplozen en ik heb onze architect en aannemer van de grond ondervraagd. Zij verzekerden me dat hun producten niet gevaarlijk zijn en voldoen aan de normen. Ik ga proberen te verifiëren wat ze zeggen. Als er ook maar een schijntje twijfel is, gaan we er alles aan doen om een alternatief te vinden,” verklaart hij.

<<Op sigaretten moet een vermelding staan: “roken doodt”: men zou iets soortgelijks moeten doen met kunstgrasvelden>>

Gille Beaufils heeft weinig kans om zijn gelijk te halen. Het terrein is al voor het voorjaar besteld, en de deskundigen met wie hij de contracten heeft getekend, hebben verzekerd dat hij er beter aan zou doen te stoppen het voortouw te nemen. Françoise Catron, senatrice van Gironde, ontcijfert: “De situatie van deze burgemeester is zeer onthullend voor wat zich afspeelt in Frankrijk. Het dwingende verslag is voor hem volledig ongunstig. Men heeft deskundigen, die de kunstgrasvelden ondersteunen, dat is hun recht, maar ze zouden niet het recht van lokale volksvertegenwoordigers moeten ontnemen om vragen te stellen. Ikzelf heb al jaren alarm geslagen bij zoveel lokale volksvertegenwoordigers zonder gehoord te worden door de milieu-mensen, die me antwoordden met de houding: ‘Waar bemoeit zij zich mee!’” Het gemeenteraadslid in Nantes (Loire Atlantique), Catherine Bassani-Pillot bevestigt: “Verkopers van kunstgrasvelden hebben veel moeite gedaan om gemeenschappen en clubvoorzitters te verleiden dat ze die velden nodig hadden, dat het de moderniteit is, dat het vele problemen zou oplossen.” De twee vertegenwoordigers hebben de Minister van Sport geschreven, zoals andere parlementariërs, om onafhankelijke, wetenschappelijke antwoorden te krijgen over dit onderwerp. Laura Flessel zou zich er op haar beurt begin volgend jaar over uitdrukken.

Het equivalent van rubber van 35.000 banden

Al wachtend, zelfs met bewijzen, veel geluk aan degenen die trachten over kunstgrasvelden een stem uit te drukken die afwijkt. Pensionaris François Fleurette, buurman van een kunstgrasveld in het kleine stadje Ecully (Rhône), klaagde al sinds 2013 over indringende banden-geuren, die tot bij hem reiken. Hij heeft eerst alle beschikbare dossiers uitgeplozen en ontdekte zo de hallucinerende hoeveelheden van het gedumpte rubbergranulaat op het terrein dat naast zijn huis is gelegen: het equivalent van rubber in 35.000 banden! Hij heeft de gemeente voor het recht gedaagd en kreeg voor elkaar dat een laboratorium verhoogde waarden gassen ter plaatse vast stelde. Met verontrustende resultaten: “Het laboratorium heeft zwavelverbindingen geconstateerd, die aan de basis staan van de geuren, maar ook hormoonverstorende stoffen geïdentificeerd...” Maar dat zal zeer waarschijnlijk onvoldoende zijn om het terrein te verwijderen: “Het is aan ons om aan te tonen dat er een gevaar is, en

het is zeer ingewikkeld. Iedereen zegt me dat de normen gerespecteerd zijn en de burgemeester vraagt me te stoppen hem te treiteren. Het probleem is dat de gebruikte normen gaan over de kwaliteit van het spel en de bescherming van de fysieke gesteldheid van de spelers, maar niet over de chemische stoffen in relatie tot hun gezondheid. Ik ben 68 jaar, ik weet dat me nog een twintigtal jaren rest om in dit huis te leven en ik weet ook dat het voetbalveld niet echt verwijderd zal worden voor die tijd. Ik zal er dus mee moeten leren leven.”

Zijn enige overwinning: de terreinmeester heeft hem toevertrouwd kennis te hebben genomen van de mogelijke risico's van kunstgrasvelden. Deze deskundige op het gebied van voetbalvelden zou nu volksvertegenwoordigers adviseren om infill van kurk te gebruiken. Want ja, laten we ons herinneren, de alternatieven bestaan. Hun nadeel? Ze kosten 20 à 25% meer. Een prijs, die zeer weinig mensen bereid zijn te betalen. Jammer voor de gezondheids- en milieurisico's.

<< 190 stoffen wijzen op een carcinogeen potentieel >>

De situaties, zoals Gille Beaufils en François Fleurette ze hebben meegemaakt, dreigen zich te herhalen. Want sinds de publicatie van ons onderzoek, roepen diverse specialisten en lokale volksvertegenwoordigers om het voorzorgprincipe, zoals in Nantes, Poitiers, Parijs, in Seine-Saint-Denis en ook in Gironde. Hun idee: stoppen met het bouwen en renoveren van kunstgrasvelden met rubbergranulaat zolang men niet zeker is dat er geen enkel risico bestaat. Zeker, deze vertegenwoordigers zijn vaak minderheden en het voorzorgprincipe heeft weinig kans om toegepast te worden in de meerderheid van Franse steden en departementen. Maar het opentrekken van hun bek heeft, uiteindelijk, reacties uitgelokt. Ze zijn zeer interessant, omdat het toestaat te zien wie de kunstgrasvelden beschermt.

Laura Flessel heeft eind november *off the record* een parlementariër gerustgesteld door te bevestigen dat “alle kunstgrasvelden voldoen aan de normen”. Na een uitwisseling met de Minister van Sport, concludeerde de Nationale Vereniging van volksvertegenwoordigers van Sport (ANDES) een aantal dagen daarna: “De Amerikaanse onderzoeken aan het begin van deze actualiteit, uitgemeten in de pers, zijn van vele jaren geleden en zijn dus niet recent.” Nog een paar dagen en de adjunct directeur van de Sport-dienst van Bordeaux verzekerde in een interview door Rue89 Bordeaux: “Geen enkele wetenschappelijke studie, die zijn naam waardig is, laat de beweerde verbanden tussen kanker en rubbergranulaat zien. Het gaat voornamelijk om gemeenschappelijke geruchten, die het voorzorgprincipe promoten in een extreme voorzorg.” De Franse Voetbalbond (FFF) stuurde zijn retoriek aan alle bonden: “Vele studies zijn gedaan. Geen enkele concludeerde dat er een risico bestaat.”

De studies, die de volksvertegenwoordigers niet willen zien

Al deze bevestigingen zijn vals. Zeer veel uitgevoerde studies over rubbergranulaat bevatten iets om je zorgen over te maken. Zoals bijvoorbeeld:

- In 2013 vond het Nederlandse blad *Chemosphere* “hoge concentraties van toxische, chemische producten” in rubbergranulaat. De auteurs riepen de autoriteiten op om zich te bekommeren om dit onderwerp.
- In 2014 vond een studie, uitgevoerd door Yale, een twintigtal kankerverwekkende stoffen in enkele monsters. Enkele maanden later, liet het review-tijdschrift *Environmental & analytical Toxicology* zien dat “de PAK's (polycyclische aromatische

koolwaterstoffen, een zeer giftige substantie, vervuilend en persistent, red) permanent en voortdurend uitlogen uit rubbergranulaat”.

- Laten we aan deze lijst een studie toevoegen dat begin volgend jaar zal verschijnen, uitgevoerd door teams van Vasilis Vasiliou, bestaande uit biochemici en specialisten milieugezondheid aan Yale, waaruit we eerder in ons novembernummer verontrustende conclusies onthulden. De onderzoekers hebben een inventarisatie gemaakt van ziekmakende substanties in de kleine, zwarte korrels, gebruikmakend van het voorspellend computerprogramma *ADMET Predictor*. Niet minder dan 190 stoffen correspondeerden aan de grens die mogelijke kankerverwekkendheid aangeven.

Men heeft vervolgens een ander argument uitgeplozen, die bijna woord voor woord in drie teksten teruggevonden wordt: een brief van het Syndicat National du Caoutchouc et des Polymères (ja ja, dat bestaat) geadresseerd aan de directie van de redactie van *So Foot*, een forum van wetenschappelijke autoriteit van *Synthetic Turf Council* (de voornaamste lobby van rubbergranulaat), en een interview met de burgemeester gelieerd aan sport van Cherbourg-Octeville in *Ouest France*, begin december na de gemeenteraad. Men zal het zo samenvatten: de internationale volksgezondheidsautoriteiten hebben het onderwerp afgesloten door te zeggen dat alles goed gaat.

Maar minstens drie groepen wetenschappers betwisten deze lezing van de feiten. Dat is bijvoorbeeld het geval van Andrew Watterson, onderzoeksdirecteur van Volksgezondheid bij de Schotse universiteit Stirling. Hij heeft met zijn team in september 2017 een overzicht en analyse gemaakt van wetenschappelijke studies en officiële aanbevelingen over dit onderwerp. Hij herinnert eerst dat de adviezen, gegeven door de Europese en Amerikaanse volksgezondheidsinstituten – zoals die geciteerd in de brief die verzonden is aan de baas van *So Foot* door de branchevereniging van rubber – “aanbevelen strengere controles uit te voeren in het licht van kennishiaten in bestaand wetenschappelijk materiaal en de fouten in studies, die over dit onderwerp handelen.” Niet het meest geruststellende.

Om het te weten, moet je de rapporten lezen. Iets wat de meerderheid van volksvertegenwoordigers, die de argumenten van industriëlen hebben overgenomen, overduidelijk niet hebben gedaan. Jammer, zij zouden zo ontdekt hebben dat de ECHA – wiens missie is het evalueren van risico's in relatie tot chemische stoffen en het bijdragen aan het garanderen van een verhoogd beschermingsniveau voor de volksgezondheid en het milieu – alle eigenaren en terreinmanagers aanbeveelt om “*de concentraties van zorgwekkende stoffen te meten, voornamelijk de PAK's*” (de zeer toxische stof waar men hierboven over sprak, red), op hun kunstgrasvelden en het verstrekken van toegankelijke en begrijpelijke informatie hierover aan geïnteresseerde personen”. Men heeft nooit informatie over dit onderwerp gezien in voetbalkleedkamers. U wel? De ECHA staat ook op de noodzaak van het goed ventileren van binnenvelden en om de verantwoordelijken te vragen de sporters te wijzen op bepaalde veiligheidsregels (bedekkende kleding dragen, niet eten op het veld, etc). Dát heeft men ook nog nooit gezien.

Gemanipuleerde wetenschappelijke studies?

Erger nog, dit weinig geruststellend advies houdt slechts rekening met een klein deel van het gevaar van dit materiaal. In ons novembernummer onthulden we dat Frankrijk zich tevreden stelt met een zeer oude, partijdige studie om het rubbergranulaat goed te keuren voor kunstgrasvelden. Vasilis Vasiliou toont in zijn te verschijnen studie aan dat meerdere

kankerverwekkende stoffen in het advies genegeerd zijn door Amerikaanse en Europese gezondheidsinstituten. Andrew Watterson heeft hetzelfde vastgesteld aangaande het advies van het RIVM en dat van zijn tegenhanger van de Staat Washington.

En ze zijn niet de enige. Enkele weken geleden heeft het onafhankelijke, Amerikaanse instituut EHHI zich gebogen over de wetenschappelijke studies, die door de industrie vaak worden gepresenteerd als geruststellend. Zij heeft vele fouten aangetoond. Deze studies hebben niet alle blootstellingsroutes in beschouwing genomen (inhalatoir, inslikken en dermaal), ze hebben niet onderzocht hoe verhoogde, geobserveerde temperaturen op kunstgrasvelden de blootstelling aan chemische producten kunnen vergroten, of beide. Het laatste punt is aangemerkt door de wetenschappers, die eerder zijn genoemd (Andrew Watterson, Vasilis Vasiliou en de leden van EHHI): geen enkele studie analyseert het cumulatieve effect van meerdere substanties in het rubbergranulaat. Men weet bijvoorbeeld dat een stof op zichzelf geen ziekmakend effect kan hebben, maar toxisch kan worden naast een metaal of een andere stof. "Men zou een grootschalige epidemiologische studie moeten realiseren op een groep mensen, die hebben gespeeld op deze velden. En je zou je niet alleen moeten concentreren op kanker. Iedereen praat over kanker in relatie tot deze velden en dit rubbergranulaat, maar wij maken ons ook zorgen over astma, allergische reacties en in feite een heleboel ziekten," stelt Vasilis Vasiliou.

Nog genanter is dat deze geruststellende wetenschappelijke studies bijna altijd geproduceerd of gefinancierd zijn door industriëlen uit de groep. Vasilis Vasiliou veroordeelt dit samenvallen: "Een groot deel van de studies, die bevestigen dat er geen risico's zijn, komen van de industrie. Voor ons zijn ze niet voldoende." De strategie, die bestaat uit het produceren van wetenschappelijke studies, die welwillend zijn om de wetenschappelijke waarheid te verdrinken, is op boeiende manier bestudeerd door de journalist **Stéphane Foucart** in zijn boek *La fabrique du mensonge, Comment les industriels manipulent la science et nous mettent en danger*, ten aanzien van asbest, schaliegas, pesticiden en hormoonverstoorders. Zal men weldra de kunstgraskorrels aan deze lijst kunnen toevoegen? Salmaan Inayat-Hussain, toxicoloog, gespecialiseerd in toxische mechanismen, oppert een eenvoudige oplossing: "De mondiale organisatie van gezondheid is heel duidelijk. Men moet zoeken naar alternatieven die meer zekerheid bieden in dit soort situaties. En voor de kunstgrasvelden bestaan die alternatieven." Laten we ons nog een keer herinneren, het enige nadeel van deze alternatieven is dat ze een beetje duurder zijn. Waarom, godverdomme, genieten ze niet de voorkeur?

<<We maken ons ook zorgen om astma, allergische reacties en in feite veel ziekten...>> Vasilis Vasiliou, biochemicus

Socioloog Baptiste Monsaingeon, een grote kenner van afval en auteur van een fascinerend boek *Homo detritus Critique de la société du déchet*, levert de uitleg: "Enerzijds wordt de terugwinning van afvalstoffen sterk gestimuleerd door overheidsinstanties, vervolgens hebben de bandenfabrikanten alle interesse om een product in de handel te brengen dat tot dan toe afval was. Uiteindelijk zullen de managers de minst dure oplossing kiezen. (Red, onze collega's van *20minutes* hebben aangetoond dat kunstgrasvelden veel duurder kunnen uitvallen dan voorzien, voornamelijk in het onderhoud.) Tegenover dit economische pragmatisme zijn de tegenstanders belast met het aantonen van het bewijs, terwijl het extreem ingewikkeld is om een causaal verband aan te tonen tussen een stof en een ziekte." En de socioloog laat deze deprimerende prognose: "Ik ben ervan overtuigd van het gevaar

van deze producten, maar ik ben er ook van overtuigd dat het tijd kost, dat het nodig is om het kwaad te laten geschieden opdat men begint dit gevaar te bewijzen. Denk aan het geval asbest. Er waren jaren nodig en jaren om het gevaar van deze materialen aan te tonen en om die enorme gasfabriek in werking te zetten, die nodig was om alles terug te draaien.”

Welke oplossingen?

Dit rubbergranulaat vervuult zo op grote schaal het milieu, dat hebben we laten zien in ons onderzoek van november. Herinnert u zich dat we spraken van op zijn minst meerdere duizenden tonnen vermalen oude banden, die elk jaar in Frankrijk in het milieu verdwijnen vanaf het moment dat ze op die velden liggen. Zichtbaar kan niemand het iets schelen, te beginnen met de rubber lobby, die niet eens de moeite heeft genomen te reageren op dit punt. De situatie is absurd: eenmaal gebruikt, wordt een band voor de wet afval en wordt het verplicht om deze aan de toegewezen organisaties toe te vertrouwen. De andere oplossing: het vermalen om het te verkopen aan mensen, die ze gaan uitstrooien over sportvelden waar ze langzaam zullen kunnen vervuilen. Kijk aan, kijk aan.

Wat te doen vanaf nu? In Nederland proberen burgers het gebruik van rubbergranulaat te laten verbieden. Zij hebben een aangifte gedaan, die beargumenteert dat het materiaal erkend zou moeten worden als illegaal. Luuk Boogert, Officier van Justitie, is over dit onderwerp geïnterviewd door het onderzoeksprogramma *Zembla*. Hij heeft zo de procedure toegelicht: “Meestal, zoals in dit soort zaken, zien we dat afval onvoldoende behandeld is of helemaal niet en zo in de handel wordt gebracht. Het zijn dus illegale procedures, die veel geld opleveren, omdat men er dubbel van profiteert: je verdient aan de kosten voor het verwerken van afval en je verkoopt dit afval als een product. Het is bovendien een disloyale concurrentie en ondermijnt het overheidssysteem voor hergebruik en recycling van afval op een zo voorzichtig mogelijke manier.”

<<Iedereen zegt me dat de normen gerespecteerd worden, de burgemeester vraagt mij te stoppen hem te treiteren.>> François, die naast een kunstgrasveld woont

Enkele zieken hebben ons gecontacteerd na ons onderzoek te hebben gelezen. Ook in het geval van Bruno, die een sarcoom in zijn voet heeft opgelopen en daardoor zijn voet moest laten amputeren. Hij zei het ons zo, per mail: “Sinds mijn ziekte vraag ik me af hoe ik zoiets heb kunnen oplopen. We speelden sinds lange tijd op kunstgrasvelden. Kunnen jullie me er meer over vertellen.” Uiteraard is het voor ons onmogelijk om te weten of er een link is tussen zijn ziekte en het sporten op een kunstgrasveld. Wanneer we de vraag stelden aan Vasilis Vasiliou, stelde hij hetzelfde vast, maar voegde er aan toe: “Zeg aan de zieken dat ze zich verenigen en breng ze in contact met wetenschappers, of met Amy Griffin (coach en oud-wereldkampioene voetbal, Amy Griffin houdt een lijst bij van vastgestelde zieken in Amerika). Dat is het meest nuttige wat jullie op dit moment kunnen doen.” Dus, als het je betreft, stellen we je voor ons te schrijven op dit adres: billesnoires@sofoot.com

Door Thibaut Schepman

*Hormoonverstoorders zijn chemische stoffen, die in zelfs in zeer kleine dosering het hormoonstelsel kunnen beïnvloeden met ziekmakende effecten op de voortplanting, de groei, de ontwikkeling of het metabolisme.